

Олександр Безручко
Доктор мистецтвознавства, доцент
Київський національний університет культури і мистецтв
м. Київ

ДОВЖЕНКІВСЬКІ НАМАГАННЯ ВІДРОДИТИ НАЦІОНАЛЬНИЙ КІНЕМАТОГРАФ В УКРАЇНІ

Геніальний український кінорежисер драматург, кінопедагог, громадський діяч Олександр Петрович Довженко за свої націоналістичні погляди постійно був під наглядом радянських спецслужб, які вели на нього персональну справу-формуляр із красномовною назвою «Запорожець».

За даними НКВС, О. Довженко мав побоювання з приводу ситуації, яка склалася в українському кінематографі. Після тріумфального завершення «Щорса» митець хотів змінити ситуацію, висловлюючись, що «української культури немає», «українську культуру загнали в гопаки й шаровари» «українською культурою бояться займатися», «на кожного творця української культури дивляться як на потенційного ворога» [12, арк. 5–6].

Шляхами відродження українського кінематографа О. Довженко вважав:

1. Створення українських за духом фільмів («Тарас Бульба», «Богдан Хмельницький», «Доля поета», «Борислав сміється» та ін.), які б допомогли зростанню національної самосвідомості українців.

2. Створення цих фільмів не «заїжджими гастролерами з Москви», а, в переважній більшості, українським режисерами, сценаристами, операторами і акторами.

3. Відновлення системи виховання українських митців – режисерів, акторів: «Нам треба створювати кадри української кінематографії» [6, с. 287].

На посаді художнього керівника Київської студії О. Довженко планував докорінно змінити кіностудію, аби вона здобула «своє творче обличчя – те, чого їй досі бракувало» [4], перетворилася в справжню національну студію, де у фільмах молодих українських кінорежисерів знімалися б здебільшого українські актори. Так, режисерам фільму «Борислав сміється» Г. Ігнатовичу і В. Кучвальському [10] Довженко поставив завдання «створити ювілейний фільм силами українського акторського колективу» [7].

Аби краще зрозуміти, якою хотів бачити Київську кіностудію О. Довженко, варто навести його новорічне побажання: «Щоб сім чи вісім фільмів, що випускатимемо ми в 1940 році, усі були радісними святами нашої студії, щоб режисери не тікали з ними, як з недопеченими глевкими буханцями, до Москви нишком від нас, а щоб у чистих сорочках показували свої фільми Вам першим» [3]. Побажання Довженка в багатьох аспектах не втратило актуальності й дотепер.

Головною доктриною митця було максимальне сприяння національно свідомій молоді: «Що ж треба для здійснення цієї програми? Перше – необхідно, щоб колектив студії дружньо зустрів нових режисерів тт. Ігнатовича, Кучвальського, Зімгано, Вінярського та інших, і по-більшовицькому допоміг їм у створенні картини» [4].

Серед молодих режисерів, які активно прогресували того часу, потрібно відзначити М. Вінярського, учня Довженка з ВДІКу і РЛККФ. «Багато хорошого можна сказати про режисера Вінярського. У 1940 році він поставив художній нарис «Херсонес». Поетична мова нарису, знання «ремесла» дає підстави говорити про режисера Вінярського як про талановитого творчого працівника. Тепер Вінярський разом з автором працює над сценарієм «Командири» – про виховання середніх і молодших командирів Червоної Армії» [2]. Зав. сценарним відділом студії О. Сирота зазначав: «Закінчив свій сценарій «Стеля миру» т. Вінярський. Студія сценарій прийняла. Це – чітко сюжетний, романтичний сценарій про наших радянських стратонавтів. Це сценарій про нових людей, що вміють революційно мислити і глибоко – людяно відчувати, про любов і дружбу радянських людей» [9].

Випускника ВДІКу В. Іванова студійці зараховували до «людей безумовно обдарованих, здібних працювати на самостійній творчій роботі... Іванов написав сценарій «Здравствуй, Владивосток!», «Брати» [11, арк. 22], короткометражний сценарій «Перехід через річку Сан» (затверджений Комітетом), «Маяк матері», тепер закінчує сценарій «Вулиці акацій» – про виховання молоді в умовах соціалістичної праці і побуту. Товариші, що близько знають Іванова, можуть засвідчити як чудово працює творча думка цієї людини» [2].

В.о. директора студії П. Юрко підтримував заходи О. Довженка щодо українізації й омолодження студії, «а також висуванням на самостійну роботу нових кадрів режисерів з кола інших режисерів

студії і запрошення до студії режисерів українського театру» [1]. Потрібно звернути увагу на останню фразу директора студії, сказану за тиждень до початку війни.

Один із тогочасних молодих режисерів, випускник ВДКУ В. Іванов, попри тогочасну цензуру, розповів про цей період діяльності О. Довженка, який, на жаль, закінчився, ледве почавшись: «Війна застала Олександра Петровича, коли він, згуртувавши навколо себе молодь, готувався до зйомок фільму «Гарас Бульба» [5, с. 398].

Через низку причин, головною з яких була Друга Світова війна, грандіозні задуми митця були реалізовані частково. Як вважав І. Рачук: «Напевно можна сказати, якщо б війна не увірвалася в життя країни, Довженко спромігся б дати українській кінематографії кагорту талановитих молодих режисерів» [8, с. 99]. Потрібно додати, що не лише режисерів, а й акторів.

Література

1. Большаков І. Про заходи по забезпеченню виконання плану 1941 р. і про підготовку до 1942 р. по Київській кіностудії худ. фільмів / І. Большаков // За більшовицький фільм. 1941. 11 червня.
2. Готкевич Ю. Творча молодь студії / Ю. Готкевич // За більшовицький фільм. 1940. 21 лютого.
3. Довженко О. За дальші творчі успіхи / О. Довженко // За більшовицький фільм. – 1940. – 1 січня.
4. Довженко О. З новим роком! / О. Довженко // За більшовицький фільм. 1941. 1 січня.
5. Іванов В. Садівничий / В. Іванов // Полум'яне життя: Спогади про Олександра Довженка. – Київ : Дніпро, 1973. С. 394-407.
6. Корогодський Р. Довженко в полоні / Р. Корогодський. К. : Гелікон, 2000. – 352 с.
7. Леліков І. Погане планування / І. Леліков // За більшовицький фільм. 1941. 29 березня.
8. Рачук І. А. Олександр Довженко / І. А. Рачук. – Київ : Мистецтво, 1964. – 200 с.
9. Сирота О. Про завтрашній день студії / О. Сирота // За більшовицький фільм. – 1941. – 25 квітня.
10. Фабком. До нових перемог / Фабком // За більшовицький фільм. 1941. 1 січня.

11. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Ф. 670: Національна кіностудія художніх фільмів ім. О.П. Довженка. Оп. 1. Спр. 66: Акт ревізії фінансово-господарчої діяльності Київської кіностудії з 1 січ. по 1 жовт. 1940 р. Списки творчих робітників студії.
12. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України (ЦДАМЛМ України). Ф. 1196: Документи діячів літератури і мистецтва з відомчих архівів прокуратури, суду і органів КДБ України. Оп. 2. Спр. 7: Донесення Народного Комісаріату Внутрішніх Справ УРСР Наркомун Внутрішніх Справ СРСР Л.П. Берії про антирадянські настрої Довженка під час роботи над кінофільмом «Щорс».